

INCEPUTURILE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI LA SIBIU (1848—1890) *

de CAROL GÖLLNER

Revoluția burghezo-democratică din anii 1848—1849 a deschis și în Transilvania perspective noi pentru lărgirea relațiilor capitaliste în industrie și agricultură. Dezvoltarea lor într-un ritm mai viu a fost însă frînată de politica semicolonială aplicată de Habsburgi în provinciile periferice, interesați să plaseze acolo produsele industriale din centrul imperiului. Transilvania urma să rămînă piață de desfacere și furnizoare de materii prime necesare industriei austriece. Se mai adaugă faptul că în acea perioadă, capitalul bancar pentru finanțarea procurării utilajului tehnico-modern abia apăruse (Casa generală de păstrare din Sibiu a fost înființată în anul 1841), iar rămășițele exploatării feudale, care au dăinuit pînă la reforma agrară din 1945 și forța de cumpărare scăzută a țaranului muncitor au frînat de asemenea lărgirea pieței interne.

În această situație numai piața de desfacere din Țara Romînească și Moldova a asigurat manufacturilor și industriei din Transilvania o oarecare prosperitate. Piața din sudul Carpaților avea o importanță covârșitoare și pentru manufacturile de postav și hirtie din Sibiu și împrejurimi. Situat la frontiera de sud a Transilvaniei, la drumul care ducea, pe valea Oltului, pînă la Dunăre, de unde produsele sale puteau trece la Nicopole, Sibiuul a avut încă din secolul al XV-lea strînse relații comerciale cu Țara Romînească.

Dar și piața din Țara Romînească este treptat pierdută de meșteșugarii breslași din Sibiu, care încearcă să-și apere cu încăpăținare privilegiile medievale anacronice. Revoluția industrială n-a putut fi oprită de zidurile groase și de turnurile cu creneluri ale Sibiului. „Relațiile feudale de proprietate nu mai corespundeau forțelor de producție care se dezvoltaseră... Ele trebuiau sfărîmate, și au fost sfărîmate. Locul lor l-a luat libera concurență, cu organizarea socială și politică adecvată ei, cu dominația economică și politică a clasei burgheze“¹.

* Comunicare prezentată la prima sesiune metodică-științifică interregională a S.S.I.F., care a avut loc la Sibiu, între 11—13 dec. 1960.

¹ K. Marx, F. Engels, *Opere alese*, Ed. a II-a, București, 1955, vol. I, p. 16.

În urma concurenței crescînde și a ieftinirii produselor industriale, numărul breslelor și al meșterilor breslași scade. Iată câteva date concludente: la Sibiu, din anul 1829 pînă în anul 1854, numărul meșterilor cojocari a scăzut de la 84 la 24, al croitorilor de la 66 la 43 și al faurilor de la 24 la 9¹. Numărul meșterilor breslași cu ateliere proprii este de fapt și mai mic, deoarece, în cursul diferențierii economice a meșteșugarilor din cadrul breslelor, unii din ei pierdeau posibilitatea de a-și exercita meseria. Astfel din cei 184 meșteri postăvari din Brașov, Sighișoara, Mediaș și Sibiu, doar 121 mai aveau încă ateliere proprii².

Concomitent cu acest proces, numărul muncitorilor folosiți în atelierele unor meșteri înstăriți crește considerabil, cu toate restricțiile impuse de breaslă, care limitau numărul muncitorilor angajați în ateliere. Sînt amintiți, în acest timp, în rapoartele Camerei de Comerț din Brașov, mulți postăvari din Sibiu și Cislădie care lucrau cu 10—12 muncitori calificați și cu un număr mare de muncitori necalificați. Începe să se dezvolte la Sibiu cooperația capitalistă simplă, treapta inițială a modului de producție capitalist. Cooperația capitalistă simplă s-a transformat apoi în manufactură capitalistă, cooperația fiind bazată pe diviziunea muncii și pe tehnica manuală³. Amintim următoarele unități economice care funcționau, în Transilvania, în deceniul al V-lea al secolului trecut: distileria de spirt din Sadu, manufacturile de hirtie din Avrig și Sibiu, manufacturile de sticlă din Cîrța și Porumbac, precum și manufacturile de postav din Sibiu, Avrig și Orlat⁴.

În această perioadă asistăm și la dezvoltarea industriei mecanizate, forma superioară a cooperației capitaliste a muncii. Astfel existau la Sibiu în deceniul al V-lea o distilerie de spirt și o moară mecanizată. În același timp producția zahărului a fost mult redusă, încît fabrica de zahăr din acest oraș unde lucrau toamna și iarna peste o sută de muncitori, dă faliment. În sectorul industriei chimice exista la Sibiu o fabrică de luminări și una de săpun, partial, mecanizate; aceste întreprinderi erau însă mici și nu aveau posibilități de dezvoltare din cauza concurenței mărfurilor din Austria⁵.

Profitînd de desfacerea favorabilă a produselor în timpul războiului Crimeei, mai mulți meșteri postăvari avuți din Sibiu, ieșiți din rîndul breslelor, au înființat, între timp, la Gura Riului o filatură mecanică cu două mașini de filat aduse din Brno, fiecare avînd 240 de fusuri⁶. Încercările lor de a înființa întreprinderi mai mari n-au reușit însă, deoarece le lipseau capitalurile de care aveau nevoie, și în afară de aceasta aveau de întîmpinat concurența acerbă a industriei textile din Austria și Boemia.

¹ *Bericht der Handels-und Gewerbekammer in Kronstadt*, 1853—1856, p. 175.

² *Ibidem*, p. 166—170.

³ K. Marx, *Capitalul*, ed. III, vol. I, București, 1957, p. 355.

⁴ *Bericht der Handels-und Gewerbekammer in Kronstadt*, 1853 p. — 115—128.

⁵ Din istoria Transilvaniei, București, 1961, vol. II, p. 147—152.

⁶ *Bericht der Handels-und Gewerbekammer in Kronstadt*, 1853, p. 252.

Astfel unii meșteri breslași din Sibiu s-au transformat în capitaliști, pe cînd alții s-au pauperizat, îngroșînd rîndurile proletariatului, clasa muncitorilor salariați lipsită de mijloace de producție și nevoită să-și vîndă forța de muncă capitaliștilor.

* * *

În urma instaurării în 1867 a dualismului austro-ungar, pact care a asigurat moșierimii și burgheziei maghiare poziții cheie în economia Transilvaniei, — s-a decretat din punct de vedere legislativ sistemul „liberal” comercial; totuși breslele, acel corp străin, anacronic în economia capitalistă, au fost desființate de către guvernul maghiar abia în anul 1872, în timpul crizei economice care a avut loc în acea perioadă.

Prin desființarea breslelor și prin construirea căilor ferate (linia Copșa Mică-Sibiu 1872; legătura între Sibiu și Făgăraș s-a realizat în anul 1892) se înlătură ultimele bariere din calea dezvoltării capitalismului în Transilvania. Astfel ramurile industriale care nu lezau interesele capitalului austriac, au luat un avînt deosebit în comparație cu perioada anterioară anului 1867. Alături de creșterea rapidă a rețelei de cale ferată, și de desființarea breslelor, semnalm și acumularea internă de capital, în urma recoltelor excepționale ale anilor 1867—1868 și a conjuncturii favorabile prețului grînelor care au adus profituri importante marilor proprietari și comercianților de cereale. O parte considerabilă a capitalului acumulat prin comerț a fost investită în industrie¹. Ca urmare a acumulării interne de capital — în anii 1867—1873, au fost înființate în Transilvania 11 bănci și 24 case de economii („Albina” din Sibiu în 1871)² — tot în această perioadă, în unele ramuri de producție, s-a trecut de la stadiul manufacturii la stadiul mării industriei mecanizate. Astfel în 1868 se înființează — pe baza transformării unui atelier mecanic — prima fabrică metalurgică „Rieger”, iar în 1873 o fabrică de cazane. Convenția vamală încheiată în anul 1875 de Austro-Ungaria cu România a contribuit de asemenea simțitor la dezvoltarea unor noi ramuri ale industriei din Transilvania.

Perioada de avînt economic a fost însă intreruptă în anul 1873 de prima mare criză de „supraproducție”. Criza din 1873 a lovit greu începuturile oarecum promițătoare ale industriei din Transilvania, înființată cu capital intern. Presa locală sibiană semnalează mai ales dificultățile în desfacerea produselor textile³. Urmările acestei crize se resimt pînă către anul 1880, cînd a început o nouă perioadă de înviore a vieții economice, în urma aplicării legii pentru protejarea industriei, care prevedea acordarea de subvenții și comenzi de stat în

¹ Din istoria Transilvaniei, vol. II, p. 105.

² Magyar statisztikai évkönyv, Budapest 1873, partea I.

³ I. P. Frank, *Schutzzoll oder freie Konkurrenz, Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*, 1875, nr. 447; *Geschäftsberichte des Sekretärs der Kammer für Handel und Gewerbe*, Brașov 1879, pp. 9, 29, 49, 89, 97, 137, 181, 209; *Hilfe für unser Gewerbe, Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*, 1875, nr. 415, 416, 417, 419—421; 433—435; 437—439.

folosul ramurilor industriale mai puțin avansate, precum și scutirea de impozite pe o perioadă determinată.

În Sibiu, ca și în împrejurimi, se dezvoltă de asemenea industria linei¹. Totuși, în timp ce unele ramuri industriale s-au dezvoltat, altele au fost însă lichidate de concurența austriacă. Astfel glăjăriile și fabrica mecanizată de hîrtie din Orlat și-au închis porțile.

În lupta cu concurența austriacă, produsele atelierelor meșteșugărești, a manufacturilor și ale fabricilor din Transilvania caută deci tot mai mult un deuseu în România, cu care libertatea vamală era asigurată. De aceea, așa-zisul „război vamal“ (1886—1891) provocat de latifundiarilor maghiari, care voiau să scape de concurența produselor agrare românești, a avut efecte catastrofale pentru meseriile și fabricile din Transilvania, dîndu-se o lovitură grea legăturilor economice tradiționale și firești dintre Transilvania și România². Timp de șase ani nu s-a mai exportat aproape nimic în România. Fabricile lucrează cu un număr redus de muncitori. Pînzarii, frînghierii și tîmplarii își închid atelierelor. Atelierelor de pielărie își reduc și ele activitatea din cauza scumpirii materiilor prime cumpărate acum din Ungaria³.

* * *

Începutul revoluției industriale a determinat și în Transilvania nașterea proletariatului. Muncitorii se recrutau în cea mai mare parte din rîndul foștilor iobagi, precum și a jelerilor siliți să-și vîndă forța de muncă capitalistului. Dar — cum am văzut și la Sibiu — rîndurile clasei muncitoare s-au îngroșat, de asemenea, cu un însemnat număr de calfe și meseriași săraci⁴.

Astfel țărani romîni, care formau majoritatea populației, alături de țărani maghiari și sași fără pămînt, inspirau comisarului imperial Thienemann cele mai vii îngrijorări. Proletariatul agricol era considerat de autoritățile austriece ca o pătură socială care periclitează încontinuu orînduirea socială existentă⁵. Aceeași îngrijorare cu privire la dezvoltarea proletariatului, o manifesta și patricianul săsesc: „Cine socotește breslele, acela dorește proletariatul, cine dorește proletariatul acela vrea revoluție“⁶, constată primarul orașului Sibiu în anul 1850. „Proletariatul va zdruncina temelii societății burgheze“ reflectează un consilier al primăriei⁷.

Date prețioase referitoare la numărul muncitorilor din Sibiu se găsesc în rapoartele Camerei de Comerț din Brașov. La fabrica de lăminări din Sibiu lucrează în anul 1852: 31 muncitori (16 bărbați, 15-

¹ *Bericht der Handels-und Gewerbekammer in Kronstadt*, 1869, p. 21.

² Das rumänische Grünbuch zum Zollkrieg, Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt 1886, nr. 3788—89; Das erste Jahr des Zollkrieges, eine statistische Studie, Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt, 1887, nr. 4253, 4255.

³ *Bericht der Handels-und Gewerbekammer in Kronstadt*, 1886—1890.

⁴ *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 156.

⁵ M. Popescu, *Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei între 1848—1854*, București, p. 181, 248, 308.

⁶ Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului, 1805/1848, 452, 1138.

⁷ *Ibidem*, 2574/1850.

femei), iar la fabrica de zahăr 100 muncitori (80 bărbați, 20 femei)¹. În anul 1852 sînt amintiți la Sibiu 90 calfe de țesători, 8 ucenici și 190 muncitori necalificați²; la Cîsnădie: 80 calfe de țesători, 30 ucenici, 2000 muncitori necalificați. În anul 1855 sînt atestați documentar la Sibiu 1105 calfe, 336 ucenici și 660 muncitori necalificați³; la aceasta se adaugă și un număr considerabil de muncitori din cărămidăriile acelei oraș. Muncitorii cărămidăriilor n-au fost trecuți în statisticile oficiale austriece, deoarece erau utilizați mai ales ca zileri.

Este semnificativ de altfel pentru manufacturile și fabricile din Sibiu și Cîsnădie numărul mare de muncitori necalificați; aceștia erau remunerați ca „oameni de serviciu casnic”. Ei nu erau întrebuițați în gospodăriile personale ale patronilor, ci ca muncitori auxiliari în ateliere. Retribuția lor derizorie era însă echivalentă cu a unui om de serviciu casnic ce primea cazare și mîncare de la patroni. Muncitorii aceștia necalificați, bărbați, femei și fete tinere, veneau mînați de foame din mediul rural în oraș și se întorceau, în parte, după un anumit timp, la țară. Ei lucrau la oraș după specificul spălătorilor de lînă, mai ales iarna, primăvara și toamna, iar în timpul verii la țară⁴. Marx numește muncitorii flotanți „infanteria ușoară a capitalului”⁵. O mare parte dintre ei, recrutați din rîndurile țărănimii sărăcite, s-au stabilit firește în orașe, contribuind la creșterea numărului populației orașelor din Transilvania. La Sibiu, între anii 1852 și 1870 a crescut considerabil numărul muncitorilor. Datele de mai jos, din anul 1870, ilustrează acest fapt:

Numărul populației
18 998

Numărul muncitorilor
2 351

Creșterea numerică a muncitorimii, concentrarea ei în centre industriale și accentuarea exploatarei capitaliste au constituit premisele apariției și dezvoltării mișcării muncitorești.

* * *

Care erau condițiile de muncă și cum era retribuită la Sibiu munca salariată?

Cercetînd datele oficiale din anii 1852—1884, se constată că la Sibiu muncitorii din ateliere și manufacturi lucrau în medie între 10—14 ore pe zi. În goana după cîștig, timpul de lucru este mereu sporit, ajungînd pînă la 16 ore pe zi⁶. În cazul lucrărilor urgente, se

¹ *Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Kronstadt*, Brașov 1852, p. 118—123.

² *Ibidem*, 1853—1856, Brașov, p. 100—180; evidența aceasta s-a făcut pe baza unui material documentar dispersat în întregul volum.

³ *Ibidem*, 1852, Brașov 1853, p. 105 și urm.

⁴ *Blätter für Handel und Gewerbe in Siebenbürgen*, 10, VI. 1878; *Siebenbürgisches Wochenblatt*, 8, III. 1871.

⁵ K. Marx, *Capitalul*, ed. III, vol. I, București, 1957, p. 665.

⁶ *Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Kronstadt*, Brașov, 1859, p. 100—180.

pretinde, fără o retribuție specială, și „ore suplimentare“¹. Este o goană, fără scrupule, ale maiștrilor breslași, a patronilor, după supramuncă.

Retribuția pentru o asemenea muncă istovitoare a fost casă și masă, și, în medie, un salariu de 1—2 florini pe săptămână; un muncitor necalificat era plătit cu oca. 20 creițari pe zi². Aceste salarii de mizerie, ce se plăteau adesea neregulat, erau cu totul insuficiente pentru satisfacerea celor mai elementare necesități. Din salariul de 20 creițari, muncitorul abia putea să-și asigure hrana. Prețul unei pîini era de 12 creițari, ai unei ferdele de cartofi 35—40 de creițari, iar al unui kilogram de carne de porc era 30 de creițari³.

Trecerea de la manufactură la fabrică a avut ca urmare și exploatarea muncii femeilor și a copiilor, al căror salariu era cu aproape 50% mai mic față de cel al bărbaților — constituind o sursă importantă a profitului capitalist.

Leafa săptămînală a unei calfe, din anul 1852, în Sibiu era :⁴

Strungar în lemn	1,4 florini
Cojocar	1,12 „
Morar	2,36 „
Curelar	2 „
Lăcătuș	2 „
Faur	2 „
Cizmar	1,24 „
Timplar	2 „
Rotar	1,24 „
Brutar	2,24 „

Instrucțiunile provizorii pentru reglementarea raporturilor comerciale și industriale din Transilvania, prima mare breșă în privilegiile breslelor, n-a îmbunătățit situația muncitorilor⁵. Insuși dreptul de a-și alege singur locul de muncă este desconsiderat, iar acei care cer aplicarea dispozițiilor legale, sînt socotiți rebeli și amenințați cu expulzarea din Sibiu⁶.

Regulamentul provizoriu privind pe servitorii și servitoarele din Marele Principat al Transilvaniei, publicat în anul 1857, ce se aplica și muncitorilor din manufacturi și fabrici, enumeră o serie de restricții și pedepse, ba chiar și bătăi, ca 15 lovituri de toiag pentru diferitele infracțiuni, după buna apreciere a patronului. Prin asentenea măsuri proprietarii de fabrici și manufacturi, ca și meșterii breslași, încercau să-și întărească autoritatea față de manifestările incipiente ale luptei de clasă a proletariatului⁷.

¹ J. Grimm, *Die politische Verwaltung im Grossfürstentum Siebenbürgen*, Sibiu 1857, vol. III, p. 87.

² Arh. St. Sibiu, Actele Magistratului, 3905/1851.

³ *Ibidem*, 6208/1850.

⁴ *Bericht der Handels-und Gewerbekammer in Kronstadt*, Brașov, 1853, pa 70—71.

⁵ *Landesregierungsblatt für Siebenbürgen*, 1851, p. 668.

⁶ Arh. St. Brașov, Actele Magistratului, 5036/1852.

⁷ *Landesregierungsblatt für Siebenbürgen*, 1857, 6.IV.1857. II/II, p. 17.

Calfele care lucrează fără autorizație sînt maltratate, li se fac percheziții și sînt arestate¹. O calfă arestată fiindcă lucra pe cont propriu declară : „...cu salariul ce-l primim de la meșteri, și care ne înjosec, nu putem trăi“².

Situația muncitorilor din Sibiu s-a înrăutățit în deceniile următoare. Pînă în anul 1872 nici o lege nu limita durata zilei de muncă în industrie. Legea din acest an se mărginea să precizeze că timpul de muncă nu poate depăși 18 ore zilnic. Rapoartele oficiale recunosc faptul că în industria ușoară, și în general în micile întreprinderi, se lucra între 14—16 ore zilnic. Salariile muncitorilor necalificați micșorat de reținerile patronilor, reprezentau și în această perioadă cam 1/3 din cele ale muncitorilor calificați, veniți din străinătate, iar chiriile înghiteau de obicei, cam 1/3 din salarii. Presupunem că însăși limita de 16 ore muncă a fost depășită, deoarece în urma luptelor duse de muncitorime, guvernul s-a văzut nevoit să fixeze în anul 1884 ziua de muncă la 16 ore, cu o pauză de o oră și jumătate. Firește că nici această limitare n-a fost respectată de patroni.³

* * *

În aceste condiții era firesc ca muncitorimea, crunt exploatată, să opună rezistență, să lupte împotriva exploataților. Acțiunile muncitorimii sînt însă, în prima fază a luptei de clasă, spontane și izolate, ele se îndreaptă împotriva abuzului unui patron și nu împotriva sistemului capitalist de exploatare. Asistăm la „lupta economică“, prima formă a luptei de clasă a proletariatului. Lupta economică, pentru nevoile de zi de zi, are pentru clasa muncitoare o însemnătate vitală. Totuși această luptă nu poate aduce clasei muncitoare izbăvirea de exploatare, de mizerie, de nesiguranță. „Nu este încă lupta proletariatului modern cu conștiința de clasă ridicată. Proletariatul în dezvoltare nu a devenit încă conștient de rolul său istoric, este etapa copilăriei mișcării proletariatului“ (K. Marx).

La Sibiu se semnaleză mai ales refuzul de a lucra, ca formă a luptei de clasă. Patronii cer atunci ca „muncitorul plecat să fie readus cu forța la locul de muncă“⁴. Ajutorul solicitat din partea autorităților n-a întîrziat. Comandantul militar ordonă să fie întocmită, cît mai neîntîrziat, o listă a calfelor de dulgheri care au părăsit șantierele „pentru a fi ridicate cu forța“ și întrebuintate imediat la lucru. Un alt ordin, al aceluiași for, din anul 1854, a dispus ca acei zidari,⁵ amintiți nominal, care au plecat de pe șantier, să fie aduși cu forța și să fie puși la dispoziția meșterului.⁶ În urma avertismentului dat, toți zidarii în cauză

¹ Arh. St. Sibiu, Actele Magistratului, 1032/1850 ; 3992/1857 ; *Bericht der Kronstädter Handelskammer*, 1852, p. 80.

² Arh. St. Sibiu, Actele Magistratului, 3389/1857.

³ Magyar Törvénytar 1884, Legea XVII, legea industrială.

⁴ *Siebenbürger Bote*, 8.II.1851.

⁵ Arh. St. Sibiu, Actele Magistratului, 5827/1854.

⁶ *Ibidem*.

s-au prezentat la lucru, afară de unul care a fost arestat pentru nesupunere¹. Un alt zidar, care a refuzat să lucreze la Sibiu, a fost dus sub escortă de la Gura Rîului, maltratată și deținut în beciul primăriei².

Sînt cunoscute la Sibiu și cazuri în care calfele au trecut la boicotarea unor patroni³.

Se aplică pedepse draconice acelor care încearcă să ducă o luptă comună organizată pentru obținerea unui salariu mai mare⁴. „Spiritul de nesupunere din Sibiu crește”⁵, citim într-un raport contemporan (1851). Alarmant pentru autorități este și conținutul unui raport al breslei dulgherilor, în care aceasta face următoarea constatare: „Ne permitem să observăm că epoca revoluționară a avut urmări nefaste mai ales asupra acestei populații” (muncitorimea — C. G.)⁶. În urma acestui raport s-au luat măsuri pentru expulzarea unor calfe din Sibiu⁷. Meșterii germani, în complicitate cu consilierii comunali de aceeași naționalitate, au expulzat pe muncitorii romîni, germani și maghiari. Iată aspectul adevărat al așa-zisei „unități germane”.

Chiar în prima fază a luptei de clasă — lupta economică — se cimentează unitatea de acțiune între muncitorii de diferite naționalități cu toate tendințele și manevrele burgheziei de a-i dezbină.

Calfele trec de la refuzul de a lucra și de la fuga de la locul de muncă, la forme mai active de luptă: nesupunerea față de autorități, conspirații și încetarea lucrului — greve încă cu caracter spontan.

Calfa Rusch adresează într-o ședință cuvinte de ocară autorităților⁸ în adunarea calfelor de cizmari, s-a ridicat calfa Serfözö „a luat odiosul regulament al breslelor și a lovit cu el pe părintele calfelor”⁹, iar calfa Georg Capp a refuzat să execute lucrarea de măiestrie¹⁰.

Calfele de croitori din Sibiu declară în anul 1852 grevă, cerînd majorarea salariilor. Greviștii sînt ridicați cu forța de la sediul lor și deținuți în beciul primăriei, fiind pe urmă obligați să lucreze sub supravegherea poliției¹¹. Ni s-a păstrat și numele unui muncitor care s-a situat în fruntea luptelor economice din Sibiu. Este Iosif Rumpel-mayer, calificat ca „instigator și proletar”. El fusese arestat în anul 1842, iar în anul 1853 îl găsim iarăși în fruntea muncitorilor și calfelor nemulțumite, care declară grevă de 3—4 săptămîni¹². Poliția a descoperit în anul 1850 la Sibiu o conspirație a calfelor de cizmari, dar

¹ Arh. St. Sibiu, Actele Magistratului, 5827/1854.

² *Ibidem*, 3992/1857.

³ *Ibidem*, 7620/1851.

⁴ Landesgesetz und Regierungsblatt für das Kronland Siebenbürgen, 1861.

⁵ Arh. St. Sibiu, Actele Magistratului, 2227/1851.

⁶ *Ibidem*, 227—1851.

⁷ *Ibidem*, 1032/1855.

⁸ *Ibidem*, 6501/1850.

⁹ *Ibidem*, 452/1850.

¹⁰ *Ibidem*, 1199/1852.

¹¹ *Ibidem*, 1199/1852.

¹² *Ibidem*, 1805/1853. Declarația calfei Mihael Pilz „...Wodurch unter den Gesellen ein Aufstand erregt wurde“; *ibidem*, 2667/1853.

ancheta n-a putut stabili amănunte pentru a deschide un proces, deoarece un oarecare Ștefan, amestecat în această conspirație, a dispărut din oraș fără urme¹.

Concludent este faptul că se interzice calfelor și muncitorilor din Sibiu de a trece în timpul deplasărilor prin Elveția, deoarece „acolo există organizații muncitorești periculoase”. De asemenea emigranții ce se vor întoarce din Statele Unite, vor fi cu vigilență supravegheați, ca să nu aducă de acolo „idei subversive”².

Mișcări de angajare nu au avut însă loc în această perioadă nici la Sibiu, nici în alte orașe din Transilvania. Nu există încă acțiuni susținute în vederea organizării independente a muncitorimii. Pentru a preveni înjgheburile de asociații muncitorești, care s-ar fi opus intereselor burgheziei, presa burgheză susține înființarea unor asociații de ajutorare sub supravegherea patronilor. Asemenea asociații de ajutor reciproc asigurau muncitorilor asistența medicală, și un oarecare ajutor bănesc pentru ei sau membrii de familie, în caz de moarte a muncitorului. Statutele prevedeau și acordarea unui ajutor de drum (Viaticum) membrilor. O asemenea „Casă de ajutor de boală, înmormântare și ajutor de drum” a calfelor tipografi, exista și la Sibiu în anul 1860³. Aceste asociații de ajutorare nu aveau încă — cum am arătat — un caracter de clasă, la conducerea lor participând și patronii.

Nici „Asociațiile de cetățeni și meseriași” (Bürger — und Gewerbeverein) înființate din anul 1840 la Sibiu, nu pot fi considerate ca asociații cu caracter de clasă, ele fiind cu totul sub influența burgheziei liberale și a lui Schultze-Delitsch. Acest economist burghez, speriat de atitudinea proletariatului în revoluția din 1848, a vrut să împiedice, prin organizațiile lui, transformarea meseriașilor în proletari. Popularizarea teoriilor lui Schultze-Delitsch s-a făcut în cadrul unor conferințe organizate în 1865 ca și prin achiziționarea lucrărilor sale pentru biblioteca „Asociației de cetățeni și meseriași” din Sibiu⁴. Și din statutele „Asociației culturale muncitorești” („Arbeiterbildungsverein”) se desprinde tendința evidentă de a estompa caracterul de clasă al asociației. Semnificativă este în această privință dispoziția: „fac parte din asociație meseriași, muncitori, comercianți și alte persoane care nu sînt meseriași”. „Este interzis a se discuta probleme politice”⁵.

La fel și „Reuniunea sodalilor români”, o asociație de meseriași, calfe și ucenici, înființată la Sibiu în anul 1867, nu făcea „politică”,

¹ Arh. St. Sibiu, Actele Magistratului, 2261/1851.

² *Landesregierungsblatt*, 1854, I Abt., p. 738; Arh. St. Sibiu, Actele Magistratului, 724/1854, 3389/1857.

³ Arh. St. Sibiu, Actele Magistratului, 233/1860.

⁴ Vezi conferințele programate conform „Jahresbericht des Hermannstädter Gewerbevereins für das Vereinsjahr 1865”, Sibiu, 1866. Un exemplar se găsește în biblioteca Arhivelor Statului Sibiu, sub cota II 7207 *Siebenbürgisch Deutsches Tagesblatt*, 28.V.1890, nr. 55005.

⁵ *Statuten des Arbeiterbildungsvereins, Hermanstadt*, din anul 1870; un exemplar al acestor statute se găsește la Biblioteca Arhivelor Statului din Sibiu (cota I, 4461); L. Novitzki, *Egyesult erövel*, Budapesta, p. 141, 181.

ci avea numai ca obiectiv să lupte împotriva unor privilegii ruginite ale meseriaşilor breslaşi. Sînt desigur obiective progresiste, dar această organizaţie nu are încă nimic comun — nici prin compoziţia ei, nici prin scopurile urmărite — cu mişcarea muncitorească în sensul modern al cuvîntului.

În perioada regimului dualist, muncitorimea din Transilvania depăşeşte faza mişcărilor spontane şi a organizării în simple asociaţii de ajutor reciproc, influenţate de patroni. Dezvoltarea capitalismului după 1867 şi creşterea numerică a muncitorimii industriale cu o conştiinţă de clasă mai dezvoltată, pe de o parte, iar pe de altă parte înfiinţarea Internaţionalei I, care a activat sub conducerea directă a lui Marx şi Engels pentru victoria socialismului, au fost principalii factori care au dus la ridicarea mişcării muncitoreşti din Transilvania pe o treaptă superioară¹. Clasicii marxism-leninismului au arătat că, cu toată importanţa luptei economice, ea nu este suficientă pentru nimicirea exploatării capitaliste. În „Manifestul Constitutiv al Asociaţiei Internaţionale” se pune în faţa proletariatului mondial sarcina cuceririi puterii politice, arătîndu-se că „cucerirea puterii politice este acum marea datorie a clasei muncitoare”.

Apariţia socialismului ştiinţific este un eveniment de o importanţă istorică fundamentală pentru dezvoltarea viitoare a omenirii. Marxismul arată că proletariatul fiecărei ţări luptă împotriva propriei sale burghezii, muncitorii din toate ţările avînd în acelaşi timp interese vitale comune şi un duşman de clasă comun, burghezia. În lupta lor comună muncitorii, de toate naţionalităţile şi din toate ţările, trebuie să-şi acorde sprijin reciproc în lupta lor pentru cauza comună a doborîrii capitalismului, şi pentru construirea comunismului.

O busolă sigură a devenit marxismul şi pentru muncitorimea cu conştiinţa de clasă ridicată din Transilvania, în lupta ei împotriva orînduirii capitaliste. În oraşele din Transilvania, unde era concentrat un număr mai mare de muncitori, s-au înfiinţat, după indicaţiile Congresului al III-lea al Internaţionalei I, organizaţii muncitoreşti independente. O dată cu transformarea proletariatului din clasă în sine în clasă pentru sine, acesta a înţeles că nu există un socialism în afară de clase — teorie falsă, susţinută de burghezia liberală.

Semnele acestui progres se întrevăd în tendinţa de a crea organizaţii muncitoreşti independente de burghezie. Este cazul asociaţiilor de ajutor reciproc al tipografilor, care îmbinau activitatea lor practică cu acţiunea de lămurire a muncitorilor asupra intereselor lor specifice. Asociaţiile profesionale ale tipografilor au fost, din anul 1868, conduse de Uniunea Generală a Tipografilor din Austria. Tipografii din Sibiu şi Braşov au fost primii care au sprijinit această iniţiativă².

Treptat casele de ajutor reciproc ca şi asociaţiile de autoeducare au reuşit — cum rezultă din statutele lor — să se elibereze de sub tutela

¹ Din istoria Transilvaniei, vol. II, p. 215.

² N. L. Novitzky, *Eggesult erövel*, Budapesta, p. 147—155.

burgheziei. Se proiectează înființarea bibliotecilor și abonarea revistelor pentru a contribui, pe această cale, la răspîndirea concepțiilor științifice și la „lămurirea membrilor asociației despre legile economice care se referă la producția averii, păstrarea și consumarea ei“; aceste obiective le-au determinat pe autorități să respingă statutele. În motivarea respingerii statutelor se specifică printre altele că revistele din străinătate, la care avea de gînd să se aboneze asociația, „agită la republică, revoluție, la ducerea pînă la capăt a ideilor social-democratice“¹.

Cu toate măsurile luate de autorități, în această perioadă se manifestă în Transilvania, tot mai mult, tendința muncitorilor de a-și crea organizații proprii cu caracter politic. Aceste organizații muncitorești cu caracter politic constituie prima treaptă în unirea socialismului științific cu mișcarea muncitorească.

La 11 octombrie 1868, a luat ființă în Timișoara „Asociația Generală a Muncitorilor“, prima încercare de a înființa o organizație muncitorească politică, bazată pe principiile de clasă. Urmează înființarea filialelor din Cluj, Arad, Reșița, Anina, Oravița, Sibiu și Brașov, din care făceau parte muncitori de diferite naționalități. Toate aceste organizații s-au eliberat de sub tutela burgheziei liberale. Într-un raport oficial, din octombrie 1871, se menționează, între asociațiile muncitorești care „urmează Internaționala“, și cea din Sibiu².

Din puținele relații ce s-au păstrat despre răspîndirea ideilor socialiste la țară, nu rezultă dacă filiala din Sibiu a „Asociației Generale“ s-a preocupat de această problemă. Merită însă menționată o știre prețioasă despre o răzvrătire a țăranilor din Ocna Sibiului, în apropierea orașului Sibiu — din anul 1870 — cu care ocazie comisarul guvernului relatează despre concepțiile politice de stînga³ ale celor răzvrățiți.

Această situație corespunde orientării filialelor din Transilvania ale „Asociației Generale a Muncitorilor“ care erau călăuzite de ideea internaționalismului proletar. Ele primeau muncitorii fără deosebire de naționalitate, iar statutele prevedeau că asociația va ține legături cu asociații similare din străinătate⁴. Statutele arată că poate să devină membru oricine „...fără deosebire de rang, religie, meserie sau naționalitate, care își însușește programul asociației“⁵. Programul „Asociației Generale a Muncitorilor“ cuprinde, pe lîngă unele revendicări burghezo-democratice, ca dreptul de vot, libertatea cuvîntului și a presei, și unele teze lassaliene, profund dăunătoare mișcării muncitorești. Falsificînd învățătura marxistă, adepții lui Lassalle preconizau posibilitatea transformării pașnice a capitalismului în socialism, cu aju-

¹ *A magyar munkásmozgalom történetek valogatok dokumentumai* (Documente aleșe ale mișcării muncitorești din Ungaria, prescurtat MMTVD), vol. I, p. 251.

² MMTVD, vol. I, p. 121; *ibidem*, vol. I, p. 218.

³ Arh. St. Sibiu, Arhiva Primăriei Ocna Sibiului, 1870/18—81.

⁴ MMTVD, vol. I, p. 226—227.

⁵ Nepszava naptar, 1906, p. 100—110.

torul asociațiilor muncitorești, sprijinite pe credite acordate de statul capitalist.

Pe măsură ce ideile socialismului științific pătrund în Transilvania, ideile lui Lassalle și cele cooperatiste ale lui Franz Hermann Schultze-Delitsch pierd tot mai mult terenul. Numai din analiza câtorva informații, păstrate despre lupta economică a muncitorilor din Sibiu, se poate conchide că și aici teza lui Lassalle, conform căreia lupta economică a muncitorilor este fără sens, a fost depășită. Trebuie însă relevat aici că, ducând numai lupta economică, clasa muncitoare își pierde independența politică, devine o anexă a altor partide, trădează marele precept: „Eliberarea muncitorilor trebuie să fie opera muncitorilor înșiși”¹.

Dar pînă la înființarea „Partidului General Muncitoresc” (1880) și transformarea lui în partid social-democrat (1890), mișcarea muncitorească din Transilvania s-a resimțit de teroarea dezlănțuită după înfrîngerea Comunei din Paris (1871), care a dizolvat „Asociația Generală a Muncitorilor” din Transilvania, înscenindu-i un proces ticluit. Pe de o parte, s-a întărit reacțiunea internațională, pe de altă parte însă a învins marxismul care s-a dezvoltat în largime în Germania, Franța, Anglia, Austria și în alte țări, unde s-au înființat partide ale clasei muncitoare, luptînd împotriva influenței burgheze și a concepțiilor mic-burgheze.

În această vreme de teroare, în care autoritățile locale au împiedicat, aproape timp de un deceniu, orice organizare politică a muncitorimii, uniunile profesionale și „Casele Generale Muncitorești de invaliditate și boală” cîștigă o importanță și o influență din ce în ce mai mare. Acestea au acordat muncitorilor asistență medicală, medicamente și ajutor bănesc. La Sibiu se înființează următoarele „Case generale muncitorești de invaliditate și boală”: a zidarilor (1887), a brutarilor (1889), a croitorilor (1889)². În cadrul acestora activau la Sibiu Iacob Ivan și Iohann Schubert³. Mai cunoșteam la Sibiu uniunea măcelarilor⁴.

Mai importante pentru propagarea ideilor socialiste sînt însă asociațiile de autoeducare, din care amintim, la Sibiu, pe cea a tipografilor⁵. Este neîndoielnic că aceste case nu și-au limitat activitatea la scopurile fixate de statute, ci încearcă să se transforme în asociații profesionale, destinate să trezească conștiința profesională și să susțină

¹ V. I. Lenin, *Despre syndicate*, București 1958, p. 105—106; Lenin citează aici teza fundamentală a „Statutului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor” (Internaționala I-a) redactat de K. Marx. Influența internaționalei a II-a este tratată de A. Deac, în studiul *Despre legăturile mișcării muncitorești din România cu Internaționala I-a și a II-a în anii activității lui Marx și Engels, Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.*, an. IV, nr. 5—6, 1958, p. 74—94.

² Arhiva Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., statutele asociațiilor, vezi și V. A. Varga, *Contribuții la istoria mișcării muncitorești din Transilvania*, p. 27.

³ Arhiva Institutului de Istorie a Partidului, mapa 43, numărul original al dosarului 647/1887, p. 53—57.

⁴ A magyar Munkásmozgalmi Intézet levéltára, II, II, 1879, 4.10.617.

⁵ L. Novitzki, *op. cit.*, p. 141, 181.

lupta muncitorimii pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai¹. A existat și o îmbinare între activitatea de ajutorare și autoeducație; un exemplu concret în acest sens ni-l oferă „Asociația culturală și de ajutorare din Sibiu“ (înființată în 1885)².

Prin asemenea activitate, casele de ajutor reciproc devin suspecte Ministerului de Interne, care adresează subprefecților județelor Sibiu, Timișoara, Oradea și Hunedoara o circulară privitoare la activitatea „Casei Generale“, din care spicuim: „În condițiile social-economice existente, mișcarea muncitorească n-a luat încă o formă periculoasă, însă bazele unor astfel de forme există, așa cum o dovedește și organizația despre care este vorba; mișcarea se extinde încetul cu încetul, se organizează și creează acest cadru, în care cu timpul, pe cale pașnică sau forțată, punerea în practică a sarcinii social-democratice și comuniste atât de periculoase, constituie de fapt scopul final al mișcării muncitorești și urmărește tulburarea deplină a ordinii societății existente“. Circulara atrage atenția în special asupra activității filialei din Sibiu, Arad, Timișoara³.

Tipografiile încearcă acum să unifice mișcarea lor. Un pas important pe drumul de unificare profesională este congresul tipografilor din Ungaria din anul 1878, la care organizațiile din Cluj și Sibiu au fost însărcinate să reprezinte mișcarea tipografilor din Transilvania⁴. La Congresul al IV-lea (august 1887) al tipografilor s-au constituit comitetele locale, care funcționau și în Transilvania, la Cluj, Sibiu și Brașov⁵.

Noile forme organizatorice ale tipografilor, ca și alte revendicări muncitorești, au găsit un larg ecou în ziarele din Budapesta, *Arbeiter-Wochenchronik* și *Munkas Heti Kronika*, care au contribuit la ridicarea conștiinței de clasă a muncitorilor din Transilvania, chemându-i la luptă contra exploatării capitaliste. Poliția locală a apreciat de aceea răspîndirea presei muncitorești la Sibiu, prin brutarul Johann Schubert — venit din Boemia — și alții ca o acțiune suspectă, iar abonamentele la *Arbeiter-Wochenchronik* erau considerate chiar ca o dovadă a apartenenței la o organizație ilegală⁶.

În aceste condiții, ziarele *Arbeiter-Wochenchronik* și *Munkas Heti Kronika* au lansat lozincă dreptului de vot pentru toți cetățenii. Chemarea a găsit un ecou deosebit în rîndurile muncitorimii din Sibiu, cu conștiință de clasă mai ridicată, care a delegat în anul 1878 pe muncitorul Heinrich Helm la congresul „Partidului celor fără drept de vot“, ce a avut loc la Budapesta⁷.

¹ MMTVD, vol. I, p. 497.

² V. A. Varga, *op. cit.*, p. 27.

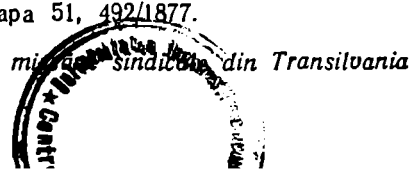
³ Arhiva Institutului de Istorie a Partidului, mapa 51, 492/1877.

⁴ L. Novitzki, *op. cit.*, p. 141, 181.

⁵ L. Fodor, L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania (1848—1917)*, București, 1957, p. 29—30.

⁶ MMTVD, vol. I, p. 381—382.

⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 381—382.

Activitatea politică și organizatorică desfășurată de muncitorii grupați în jurul acestor ziare a dus, în anul 1880, la înființarea „Partidului General Muncitoresc”. La Congresul de înființare a noului partid muncitorii sibiieni sînt prezenți prin delegatul lor¹. Crearea organizațiilor locale ale „Partidului General Muncitoresc” pe teritoriul Transilvaniei și mai târziu a organizațiilor „Partidului Social Democrat” (1890), au fost trepte importante în realizarea unirii socialismului științific cu mișcarea muncitorească.

Primul punct al programului „Partidului General Muncitoresc” care cerea socializarea mijloacelor de producție, învederează ținta mișcării muncitorești, perspectiva ei finală. Programul arată că Partidul General Muncitoresc va lupta pentru revendicări muncitorești, ca reducerea zilei de lucru, scutirea sănătății muncitorilor etc.; el prevede de asemenea unele revendicări general-politice, ca lupta pentru votul universal, dreptul de întrunire etc. În opoziție cu voința de luptă și cu aspirațiile muncitorești și țărănești, programul Partidului General Muncitoresc se limita la revendicări general democratice, fără să arate necesitatea luptei revoluționare pentru doborîrea capitalismului și pentru instaurarea dictaturii proletariatului.

Trebuie să relevăm însă și alte deficiențe serioase. Programul nu prevedea nimic în privința chestiunii țărănești și a problemei naționale. Din cauza acestor lipsuri se poate constata că programul nu a aplicat consecvent marxismul la condițiile specifice ale Austro-Ungariei².

În lipsa drepturilor elementare democratice, munca organizatorică a noului partid s-a desfășurat în semiilegalitate. Acum sînt depistate organizațiile locale din Transilvania, se fac percheziții la domiciliul conducătorilor mișcării muncitorești. Într-un articol apărut în ziarul parizian *L'Egalité*, din 14 august 1880, se relatează cu indignare perchezițiile din Brașov și Sibiu și arestarea în acest oraș a lui Johann Schubert și Franz Henning³. Faptul că Schubert aparține „Partidului General muncitoresc” — lucru dovedit de poliție prin cartea sa de membru — este calificat drept crimă, deși acest partid era oficial recunoscut. Ca o acțiune pasibilă de pedeapsă este considerată și răspîndirea prin Schubert și Henning a ziarului *Die Freiheit* și a foii volante *Die Zeiten sind schlecht*, material de propagandă — cu unele tendințe anarhiste — editat la Londra⁴.

La 27 iunie 1880 are loc la Sibiu judecarea procesului lor. Schubert și Henning sînt acuzați că ar fi săvîrșit „un atac contra ordinii legale, contra claselor și instituțiilor societății burgheze”. Pentru documentarea rechizitoriului, procurorul citează, din foaia volantă confiscată, pasajul: „Muncitorul poate să aștepte salvarea numai de la o revoluție socială și el va duce lupta pentru o asemenea revoluție”. Inculpații sînt

¹ MMTVD, vol. I, p. 381—382.

² A. Eged, *Despre mișcarea muncitorească din Transilvania între anii 1880—1890*. Studii nr. 4, 1957.

³ A. Eged, *op. cit.*, vol. I, p. 381—382.

⁴ *Siebenbürgisch—Deutsches Tageblatt*, 28.VI.1880, nr. 1892.

achitați, dar pe urmă sînt expulzați din Sibiu. Metoda de expulzare a muncitorilor socialiști din anumite orașe a fost practică, pe o scară largă, și în România. În felul acesta, autoritățile locale au încercat să „curețe” orașele și satele de muncitori cu conștiința de clasă ridicată.

Un an mai tîrziu (1881), Schubert reușește să se întorcă de la Bratislava, în mod clandestin, la Sibiu și să-și reia activitatea în mișcarea muncitorească. Organele poliției intervin însă din nou, el este arestat în decembrie 1881 și dus sub escortă la Vințul de Jos, de unde reușește să fugă¹ la Brașov. Aici își continuă activitatea ilegală pînă în anul 1884. În anul 1884 este din nou arestat și cu această ocazie este sechestrat și un bogat material de propagandă. Între materialele sechestrate se aflau și patru exemplare din *Manifestul Partidului Comunist, Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință* de Karl Marx și Friedrich Engels. Procesul-verbal de percheziție este unul din puținele documente privitoare la răspîndirea literaturii socialiste din vremea aceea în Transilvania². Prin studierea operelor lui Marx și Engels muncitorii au aflat și înțeles cauzele situației lor grele și necesitatea de a se uni în lupta comună împotriva burgheziei.

În același an (1884), președintele asociației pantofarilor din Sibiu, Iacob Ivan, este expulzat din oraș, fiind învinuit că ar fi ținut cuvîntări socialiste. Muncitorul Heinrich Helm, care activa alături de Schubert și Iacob Ivan în mișcarea muncitorească din Sibiu a reușit, între timp, să se refugieze în România. Din România primește și Schubert de la un tovarăș de luptă, asigurarea că va fi găzduit și ajutat dacă va fi nevoie să se refugieze. Este o nouă dovadă a spiritului internaționalismului proletar ce a călăuzit muncitorii cu conștiința de clasă ridicată din Transilvania și România³.

Consolidarea mișcării muncitorești din Transilvania se manifestă și prin organizarea unor mișcări greviste. Iată cum desorie un martor ocular burghez greva zidarilor din Sibiu în 1890: „50—60 zidari au părăsit subit, marți, munca, fără a comunica în prealabil meșterilor dorințele și doleanțele lor. Citați în fața Magistratului, ca autoritate competentă, au apărut, după masă, toți greviștii la primărie și aici au avut loc tratative furtunoase. Aceasta în timp ce o delegație a greviștilor a fost primită de autorități pentru a-și prezenta revendicările”. „Numai intervenția hotărîită a primarului — după cum povestește martorul ocular — a reușit să determine mulțimea agitată să părăsească primăria”⁴. Și cu ocazia acestei greve au luptat cot la cot muncitorii romîni, germani și maghiari împotriva patronului hrăpăreț, german, exploatatorul lor comun.

¹ Arhiva Institutului de Istorie a Partidului, mapa 43, Doc. 647/1887.

² *MMTV*, vol. I, p. 414.

³ Arhiva Institutului de Istorie a Partidului, mapa 43, Doc. 647/1887.

⁴ S. D. Tageblatt, 18. IX. 1890, nr. 510.

Greva s-a terminat cu un eșec, dar nu trebuie uitate cele scrise de V. I. Lenin în legătură cu mișcarea grevistă : „Greva învață pe muncitori să înțeleagă în ce constă forța patronilor și în ce constă forța muncitorilor, îi învață să gândească nu numai la patronul lor și nu numai la tovarășii lor apropiați, ci și la toți patronii, la întreaga clasă a capitaliștilor, precum și la întreaga clasă a muncitorilor“¹.

Aruncînd în ajunul anului 1890 o privire retrospectivă asupra mișcării muncitorești din Sibiu, se pot desprinde trăsăturile caracteristice ale perioadei prezentate : pătrunderea marxismului, ridicarea conștiinței de clasă a proletariatului și creșterea luptelor muncitorești.

¹ V. I. Lenin, *Despre sindicate*, 1895—1923, București 1958, p. 92.